

МІСЦЕ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

PLACE OF AGRARIAN ENTREPRENEURSHIP IN THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

У статті розглянута роль аграрного підприємництва в розвитку територіальних громад України. Охарактеризована основна мета здійснення аграрного підприємництва на сільських територіях та його вплив на продовольчу безпеку громади. Визначені та охарактеризовані основні поняття підприємництва на сільських територіях, охарактеризована його ресурсна база. Зроблено наголос на необхідності впровадження сучасних інноваційних технологій при здійсненні підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки на сільських територіях. Наголошено на доцільності підтримки розвитку крафтового виробництва, яке буде використовувати сільськогосподарську продукцію, що вироблена на території громади, у якості сировини для власного виробництва. Розроблено узагальнену схему забезпечення розвитку територіальної громади на основі аграрного підприємництва. Розглянута схема фінансових надходжень до бюджету громади від розвитку аграрного підприємництва, в тому числі і з розвинутою переробкою та випуском крафтової продукції. Визначено місце малого підприємництва в частині фінансових надходжень до бюджету громади.

Ключові слова: підприємництво, аграрне виробництво, сільськогосподарська продукція, сільська територія, територіальна громада, розвиток, крафтове виробництво, бюджет громади.

The article considers the role of agrarian entrepreneurship in the development of territorial communities of Ukraine. The main objectives of agricultural entrepreneurship in rural areas and its impact on the food security of the community are described. Thus, agricultural development in rural areas is aimed at ensuring the production of food and related industries, which in turn is aimed at ensuring the economic and food security of the territorial community, as well as protecting the environment, cultural heritage, and ensuring the development of other sectors of the economy, as well as supporting the functional development of rural areas. The basic concepts of entrepreneurship in rural areas are defined and described, its resource base is described. Emphasis was placed on the need to introduce modern innovative technologies in entrepreneurial activities in the agricultural sector of the economy in rural areas. The usefulness of supporting the development of craft production, which will use agricultural products produced in the community, as raw materials for its own production, was noted. It includes, for example, the development of private cheese making and the production of craft cheeses. The basis of such individual entrepreneurship is agricultural products produced in the same rural territory by households or family farms. For example, the production of cow and goat milk, carried out by the population in their own households, respecting the conditions of quality and safety of dairy raw materials. A generalized scheme has been developed to ensure the development of the territorial community on the basis of agrarian entrepreneurship. The scheme of financial revenues to the community budget from the development of agricultural entrepreneurship, including with developed processing and production of craft products, was considered. The place of small business in terms of financial revenues to the community budget is determined. If producers of agricultural raw materials are registered as individuals-entrepreneurs, the community receives 60% of the 18% tax on the income of individuals in its own budget and is interested in the maximum number of such entrepreneurs.

Key words: entrepreneurship, agricultural production, agricultural products, rural territory, territorial community, development, craft production, community budget.

УДК 338.439.02:330.342.146

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct66-21>

Ковбаса О.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки
та підприємництва
імені професора І.М. Брюховецького
Сумський національний
аграрний університет

Kovbasa Oleksandr

Sumy National Agrarian University

Постановка проблеми. Для нашої держави сільські території відіграють фундаментальну основу для забезпечення високого рівня та якості життя, а також добробуту усіх жителів країни. Вони виступають місцем збереження історико-культурної спадщини та самобутності усього українського народу.

Основними функціями, що виконуються сільськими територіями та їх громадами в нашому суспільстві, є виробнича, соціально-екологічна, історико-культурна, життєзабезпечуюча та інші. Так, виробнича функція обумовлена наявністю на території виробників сільськогосподарської продукції та відповідної діяльності. Соціально-екологічна та історико-культурна функції виявляються, відповідно, у ресурсному забезпеченні виробництва та збереженні цілісного світогляду та історико-культурної спадщини нації з особливим життєвим укладом. У сільській місцевості формуються

чинники, що є основою життєдіяльності значної частини населення. Реалізація економічних, соціальних, екологічних цілей у суспільному розвитку ілюструє системотворчий характер території. Як первинна ланка продовольчого та виробничого ланцюга сільське господарство має визначальний характер для розвитку інших секторів економіки (ефект мультиплікатора) та є інтегрованим у наявне економічне середовище.

Розвиток сільського господарства на сільських територіях націлений на забезпечення виробництва харчових продуктів та суміжних галузей, що в свою чергу націлене на забезпечення економічної та продовольчої безпеки територіальної громади, а також охорони навколишнього середовища, культурної спадщини, та забезпечення розвитку інших секторів економіки, тобто на підтримку багатфункціонального розвитку сільської території.

На сьогодні сільськогосподарське товарне виробництво в переважаючому своєму об'ємі забезпечується за рахунок функціонування великих інтегрованих структур та об'єднань сільськогосподарських товаровиробників, в першу чергу – агрохолдингів. Такі структури в першу чергу націлені на отримання прибутку від власної господарської діяльності і мають досить незначне відношення до забезпечення розвитку сільських територій, а тому вкрай важливим є розвиток малого сільськогосподарського підприємництва на сільських територіях, в тому числі стимулювання розвитку народних промислів, виробництва крафтової продукції та розвитку суміжних галузей економіки – туризму, рекреації та відпочинку.

Забезпечення розвитку сільських територій є стратегічним завданням сьогодення – територія є неподільною структурною одиницею країни, що має власні земельні ресурси, людський потенціал, наявне аграрне виробництво та економіку, агроландшафти, інфраструктуру, систему відносин та інше. А тому вкрай важливим є виважене та гармонійне використання сучасних інструментів та механізмів управління процесами розвитку сільських територій, тому що вони будуть впливати на місцевого жителя, його інтереси та можливість самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню впливу аграрного підприємництва на розвиток територіальних громад присвячено роботи як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, зокрема це роботи С. Марлоу, К. Генрі, Г. МакЕлві, В. Ф. Іванюти, Н. Є. Кудли, Ю. О. Лупенка, М. Й. Маліка, О. М. Могильного, В. А. Пулім, О. Г. Шпикуляка та інших науковців. Останнім часом вітчизняні вчені велику увагу приділяють фінансовій спроможності територіальних громад щодо забезпечення власного розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування доцільності розвитку аграрного підприємництва та його впливу на розвиток об'єднаних територіальних громад. Основним завданням є визначення доцільності підтримки розвитку малих сільськогосподарських форм господарювання на території громад та визначення їх ефективності щодо фінансового наповнення місцевих бюджетів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасна соціально-економічна система територіальної громади є комплексною і розглядається в контексті економічних та управлінських зв'язків, що мають власну систему відносин і залежить від ступеня спеціалізації території та рівня її розвитку. Стратегічним завданням соціально-економічного розвитку території є забезпечення матеріального добробуту та всебічного розвитку особистості місцевого населення.

Проблеми, пов'язані з формуванням та забезпеченням розвитку територіальної громади її соціальні аспекти є одними з ключових у системі державної політики. Ключовим питанням, на яке слід звернути увагу при розробці стратегії розвитку територіальної громади, є розвиток підприємництва. Під підприємництвом розуміють використання наявного на території людського ресурсу, його праці, а також у здатності найефективніше використовувати всі інші фактори виробництва. При цьому специфіка такого ресурсу, як людський капітал, полягає в умінні та бажанні у процесі виробництва на комерційній та конкурентній основі впроваджувати нові види виробленого продукту, технологій, форм організації бізнесу тощо.

Метою підприємницької діяльності є виробництво товарів (надання послуг, виконання робіт) та їх надання безпосереднім споживачам: домогосподарствам, іншим підприємцям, державі, що насамперед обумовлює загальноекономічну функцію.

Що характерно, здійснення підприємницької діяльності її суб'єктами відбувається під впливом усієї системи економічних законів ринкової економіки (пропозиції та попиту, вартості, конкуренції тощо), і в цьому факті об'єктивно проявляється загальноекономічна функція. Крім того, її індикатором також є те, що від поступального розвитку підприємництва залежить і збільшення обсягів національного доходу і валового внутрішнього продукту, і економічне зростання як окремо взятої території так і держави в цілому.

Ресурсна функція не менш важлива у підприємстві, оскільки його розвиток передбачає продуктивне використання як відтворюваних, так і обмежених ресурсів. В даному випадку під ресурсами маються на увазі всі матеріальні та нематеріальні умови та фактори виробництва. Серед них першочерговими є трудові ресурси (у широкому розумінні), всі засоби виробництва, природні ресурси та земля, досягнення науки, але й не в останню чергу підприємницький талант.

Тільки в тому випадку, якщо підприємець зможе продукувати нововведення та науково-технічні ідеї у сфері діяльності, до якої належить його власна справа, а також ефективно споживатиме всі види ресурсів та найматиме висококваліфіковану робочу силу, він зможе досягти найбільших успіхів.

У силу того, що підприємництво є новим типом ефективного економічного господарювання для територіальної громади, йому притаманні творчо пошукова та інноваційна функції, пов'язані не лише із застосуванням нових ідей у підприємницькій діяльності, але також із розробкою нових засобів та факторів для досягнення намічених цілей.

Тісно пов'язана з іншими функціями підприємництва, інноваційна функція визначається

умовами прийняття управлінських рішень та рівнем економічної свободи суб'єктів підприємницької діяльності. У сучасній національній економіці інновації та нові технології актуалізуються та впроваджуються саме на базі підприємницького сектору, який є їх каталізатором та ключовим фактором.

У системі сучасного підприємництва актуального значення набуває розвиток такого виду підприємницької діяльності, як аграрне підприємство у багатьох своїх проявах та видах. На сьогодні вже досить багато науковців присвятили свої праці дослідженню різних форм та видів аграрного підприємництва у сільській місцевості. Це і дослідження діяльності фермерських господарств та сімейних ферм, сільськогосподарських кооперативів, приватних підприємств та індивідуальних домогосподарств населення тощо.

Для розвитку сільських територій та їх громад розвиток аграрного підприємництва на сьогодні має першочергове, стратегічне значення. І в першу чергу через наявні засоби виробництва – земельні ресурси, природньо-рекреаційний потенціал, культурну спадщину та людські ресурси.

До основних факторів впливу аграрного виробництва на розвиток територіальних громади В.Ф. Іванюта відносить наступні: додаткові фінансові надходження для жителів територіальних громад та підвищення рівня їх життя та добробуту, додаткові фінансові надходження до бюджету територіальної громади, вирішення продовольчої безпеки громади, розвиток супутніх галузей економіки, в тому числі переробки, логістики, надання різних затребуваних послуг і інші. [3, с. 62].

Також вітчизняні вчені-економісти наголошують на багатофункціональному характері підпри-

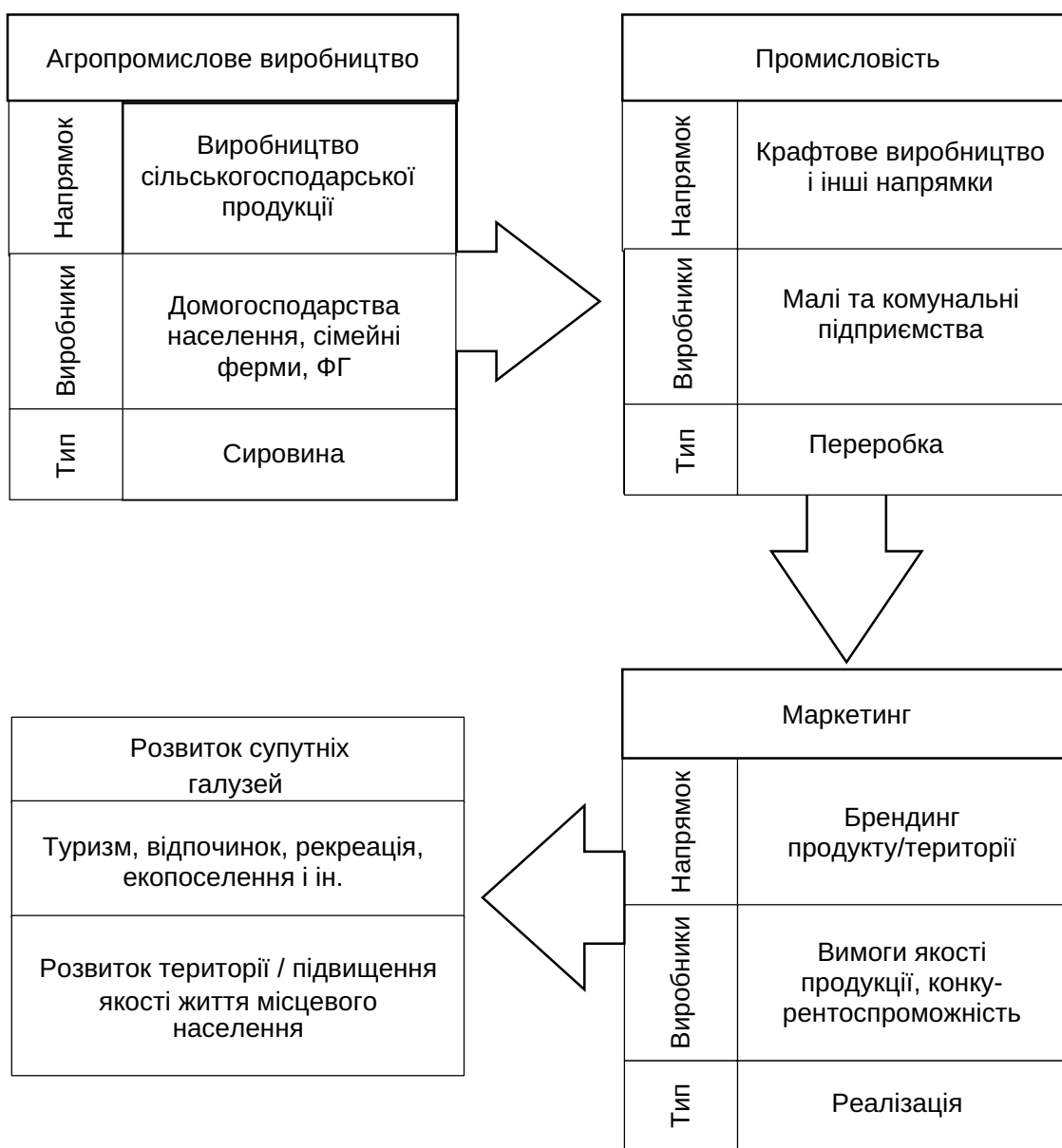

Рис. 1. Забезпечення розвитку територіальної громади на основі аграрного підприємництва

емницьких можливостей територіальних громад. Тобто у поєднанні із можливостями розвитку агропромислового виробництва є значний потенціал для створення та розвитку і несільськогосподарської підприємницької діяльності мешканців громад [4; 6; 8].

Так, Н. Є. Кудла наголошує, що базисом для розвитку місцевого підприємництва для громади є виробництво різних видів сільськогосподарської продукції, але і розвиток інших видів підприємництва, не пов'язаного із аграрним виробництвом, є також вкрай важливим напрямом. [4, с. 65–66].

На основі проведеного нами дослідження можемо констатувати той факт, що на сьогодні в досить багатьох територіальних громадах нашої держави відбувається розвиток крафтового виробництва. До нього можемо віднести, наприклад, розвиток приватних сироварень та виробництво крафтових сирів. Основою такого індивідуального підприємництва є сільськогосподарська продукція, яка виробляється на цій же сільській території домогосподарствами населення чи сімейними фермами. У випадку виробництва крафтових сирів – це виробництво коров'ячого та козячого молока, яке здійснюється населенням у власних домогосподарствах із дотриманням умов якості та безпечності молочної сировини.

Узагальнену схему забезпечення розвитку територіальної громади на основі аграрного підприємництва нами зображено на рисунку 1.

Використовуючи зазначений алгоритм дій та базуючись на наявних виробничих ресурсах та потенціалі сільської території місцева влада повинна пропонувати та стимулювати місцевих жителів до здійснення ними підприємницької діяльності.

Особливу увагу слід приділити безробітним громадянам, які ще мають змогу займатися підприємницькою діяльністю або ж виробляти необхідну сільськогосподарську продукцію – сировину для подальшої її переробки. Цієї ж думки у своїх наукових працях притримується і відомий вітчизняний вчений-економіст М. Й. Малік [5, с. 101].

Розвиваючи аграрне підприємництво, яке стимулює та забезпечує сировиною супутні галузі, наприклад харчову промисловість чи виробництво крафтової продукції, територіальна громада вирішує найголовніше завдання – підвищує рівень життя місцевого населення шляхом збільшення кількості робочих місць та зайнятого населення громади. Зростаюча кількість зайнятого місцевого населення збільшує кількість фінансових відрахувань до місцевого бюджету, тим самим забезпечуючи виконання програм розвитку громади. Схему фінансових надходжень до бюджету громади від розвитку аграрного підприємництва нами представлено на рисунку 2.

Звертаючи увагу на канали фінансових надходжень до бюджету громади від розвитку аграрного підприємництва, слід також наголосити на тому, що громада отримує найбільше надходжень якраз від підтримки розвитку малого та індивідуального підприємництва [9]. Тобто, коли виробники сільськогосподарської сировини зареєстровані як фізичні особи-підприємці. У такому випадку громада отримує 60% від 18% податку на доходи фізичних осіб до власного бюджету і є зацікавленою у максимальній кількості таких підприємців. При створенні комунального підприємства громада отримує весь прибуток від діяльності такого підприємства, а також власну промоцію

Рис. 2. Фінансові надходження до бюджету громади від розвитку аграрного підприємництва

та брендинг, що дозволяє позиціонувати громаду і в інших сферах підприємництва – наприклад, туризмі чи розвивати заклади активного відпочинку і при цьому активно співпрацювати як із внутрішніми так із зовнішніми інвесторами.

Висновки з проведеного дослідження. Результати проведених науково-практичних досліджень свідчать про все ще стратегічну роль аграрного підприємництва для забезпечення розвитку територіальних громад. Зважаючи на те, що головним виробничим ресурсом аграрного підприємництва є земельні та наявні у громади трудові ресурси, можемо стверджувати, що виробництво сільськогосподарської продукції та сировини є і найбільш привабливим видом підприємництва. Особливо, якщо територіальна громада буде підтримувати на розвивати супутні галузі: переробку сільськогосподарської сировини, виробництво власного брендового продукту, виробництво крафтової продукції. Розвиток таких супутніх галузей є вкрай важливим завданням, так як дозволяє максимально залучити місцеве населення до підприємницької діяльності, а також збільшити надходження до місцевого бюджету та забезпечити власний розвиток. Розвиток супутніх галузей, в свою чергу, може призвести, при достатній увазі місцевої влади, до розвитку таких підприємницьких напрямків діяльності, як туризму, екотуризму, створенні зон відпочинку та рекреації і інших.

Подальші дослідження з цієї проблематики доцільно спрямувати на розробці ефективних заходів по стимулюванню розвитку малого аграрного підприємництва, виробництва різних видів крафтової продукції від переробки власної сільськогосподарської сировини, та формуванні ефективної системи маркетингу та брендингу сільської території з розвитком супутніх галузей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Marlow S., Henry C., McElwee G. Exploring Rural Enterprises : New Perspectives on Research, Policy & Practice. Emerald Group Publishing, 2014. 280 p.
2. Васьківська К., Науменко В., Довбенко А., Шуєва Д. Активізація підприємницької діяльності об'єднаних територіальних громад в умовах різноукладності. *Вісник ЛНАУ: економіка АПК*. 2019. № 26. С. 5–10.
3. Іванюта В. Ф. Роль аграрного підприємництва в розвитку сільських територій в контексті євроінтеграції. *Економічний вісник*. 2016. № 1. С. 61–67.
4. Кудла Н. Є. Багатофункціональний розвиток сільських територій від базових ідей до активізації місцевого підприємництва. *Економіка України*. 2008. № 1. С. 62–71.

5. Малік М. Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 97–103.

6. Малік М. Й., Пулім В. А. Концептуальні засади розвитку сільських територій. *Збірник наукових праць*. 2010. № 11. С. 84–90.

7. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Розвиток аграрного підприємництва в умовах інституціональних трансформацій. *Економіка АПК*. 2017. № 2. С. 5–16.

8. Могильний О. М. Державна політика у розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2010. № 10. С. 125–131.

9. Розвиток форм господарювання в сільському господарстві: проблеми і рішення : Наукова доповідь / за ред. Ю. О. Лупенка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2018. 54 с.

REFERENCES:

1. Marlow S., Henry C., McElwee G. (2014) Exploring Rural Enterprises: New Perspectives on Research, Policy & Practice. Emerald Group Publishing
2. Vaskivska K., Naumenko V., Dovbenko A., Shueva D. (2019) Aktyvizatsiia pidpriemnytskoi diialnosti obiednanykh terytorialnykh hromad v umovakh riznoukladnosti [Intensification of entrepreneurial activity of united territorial communities in conditions of diversity]. *Bulletin of LNAU: Ekonomika APK*, vol. 26, pp. 5–10.
3. Ivaniuta V. F. (2016) Rol ahrarnoho pidpriemnytstva v rozvytku silskykh terytorii v konteksti yevrointehratsii [The role of agricultural entrepreneurship in rural development in the context of European integration]. *Economic Bulletin*, vol. 1, pp. 61–67.
4. Kudla N. Ye. (2008) Bahatofunktsionalnyi rozvytok silskykh terytorii vid bazovykh idei do aktyvizatsii mistsevoho pidpriemnytstva [Multifunctional development of rural areas from basic ideas to the intensification of local entrepreneurship]. *Ukraine economy*, vol. 1, pp. 62–71.
5. Malik M. Y. (2016) Pidpriemnytstvo i rozvytok silskykh terytorii [Entrepreneurship and rural development]. *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 97–103.
6. Malik M. Y., Pulim V. A. (2010) Kontseptualni zasady rozvytku silskykh terytorii [Conceptual principles of rural development]. *Collection of scientific works*, vol. 11, pp. 84–90.
7. Malik M. Y., Shpykuliak O. H. (2017) Rozvytok ahrarnoho pidpriemnytstva v umovakh instytutsionalnykh transformatsii [Development of agrarian entrepreneurship in the conditions of institutional transformations]. *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 5–16.
8. Mohylnyi O. M. (2010) Derzhavna polityka u rozvytku silskykh terytorii [State policy in rural development]. *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 125–131.
9. Lupenko Ju. O. (2018) Rozvytok form ghospodarjuvannja v siljskomu ghospodarstvi: problemy i rishennja [Development of forms of management in agriculture: problems and solutions]. Kyiv: NNTs IAE. (In Ukrainian).